

Христо МЕЛОВСКИ

ЗА НАТПИСОТ ОД ЦРКВАТА Св. НИКОЛА, с. МАНАСТИР, МАРИОВО*

Во манастирската црква Св. Никола во с. Манастир, Мариово, од темел обновена 1265/6 год., се наоѓа натпис испишан во 1270/1 год. Натписот е испишан над аркадите на јужниот и северниот ѕид на централниот кораб меѓу првата и втората зона на живописот. На јужниот ѕид се испишани 13 м. а на северниот 7 м. Буквите се испишани на бела основа во форма на трака широка 17 см. Висината на буквите е од 2 до 9,8 см.

Натписот содржи податоци за основањето на црквата во 1094/5 год. од нејзиниот прв ктитор - протостраторот Алексиј, за обновувањето во 1265/6 год. од вториот ктитор игуменот Акакиј и живописувањето во 1270/1 год. Како што забележал Фрањо Баришиќ натписот отстапува од вообичаените шаблони, "... делује као декорација, као нека згуснута арабеска. Тај ефекат је постигнут, и то помоћу више и свесно одабраних средстава: правилно и брижљиво сликана мајускула, али у многим варијацијама нјихових облика и величине; веома честа и разнолико изведена повезивања слова (лигатуре); континуирани и пропорционално распоређени слој суперпонираних знакова (слова, знаци скраћивања, знаци за акценте итд.)."¹

Копија на натписот без интегрално читање прв пат е објавена во 1958.² Авторите на монографијата само раскажале некои релевантни делови од натписот. На пр.: "... дека во 1095 г. црквата од темели ја подигнал протостраторот Алексиј... и дека таа била посветена на Св. Никола, а не на Богородица. Во натписот се споменува и Кир Иоаникиј, кој при закалуѓерувањето го добил името Акакиј. На крајот од натписот стои дека црквата била живописана 1271 г. през владеењето на Михаил

---

* Прилогот претставува скратена верзија на двапати подолг труд даден за печатење во 1994 година во зборникот "Културно - ликовно минато во Мариово" и сеуште необјавен.

1 Ф. Баришиќ, Два грчка натписа из Манастира и Струге, ЗРВИ VIII/2, Београд 1964, стр. 14.
2 Д. Коцо - П. Милковиќ - Пепек, Манастир, Скопје, 1958, стр. 98 - 101.

Палеолог, новиот Константин, како што во натписот е наречен Михаил Палеолог".³

Парцијалното користење на натписот придонело авторите на монографијата погрешно да претпостават дека црквата била живописана по 176 години од нејзиното градење⁴ на што укажал Ф. Баришиќ⁵ кој прв направил речиси целосна транскрипција и коментар на натписот. Во најголем дел натписот е прочитан, освен неколку места. Меѓутоа мора да се каже дека има и погрешни читања на делови од натписот. Со читањето на непрочитаните места, како и со елиминирање на погрешно прочитаните делови дојдовме до неколку релевантни податоци за историјата на црквата во временскиот интервал од 1094/5 год.,⁶ кога протостраторот Алексиј го основал манастирот, сè до 1270/1 год. кога е завршено живописувањето на обновената црква и испишан натписот. Овие констатации можат да се поткрепат и со завршниот дел од натписот на северниот ѕид во кој се резимирани дејностите околу обновата на манастирот.

Натписот на јужниот ѕид почнува со датирање според византиската ера (лето 6603)* за време на владеењето на царот на Ромеите, Алексиј Комнин. Неговиот вујко протостраторот Алексиј при една посета на местото, од темели изградил храм на Св. Никола и му подарил имоти со хрисовул што се гледало и од вревионот.** Акакиј, игуменот на манастирот, поради тоа што црквата била мала и стара, решил од темел да ја обнови (значи ја урнал старата црква) и да ја живописа, и го повикал прескромниот факон Јован кој бил референдариј на пресветата Охридска Архиепископија и познавач на разно-разни сликања ἐν χρωματουργίᾳσι πικυλοτρόποις и со мошне умешна рака (καὶ ἐν βαθεῖ γνόμονα χειρᾶν). Овој дел на натписот Ф. Баришиќ го чита: ἐν χρωματ(ευ)οῦ(σιν) προτίμας πικυλοτρόπους, што е бесмислено, бидејќи во грчкиот јазик нема именка προτίμας туку придавка πρότιμος (што во множина гласи προτίμους) и тогаш во реченицата има две придавки без именка. Притоа, таков начин на кратење, каков што дава Баришиќ за овој дел на реченицата, нема никаде во овој натпис. Истава синтаγμα ја има и во иконата на Св. Ѓорѓи од истоимената црква во Струга при што Баришиќ правилно ја поврзал

³ Id., стр. 8.

⁴ Ib.

⁵ Op. cit., стр. 16/7.

⁶ Сакаме да укажеме на една позната работа при пресметувањето на византиската ера на која нашите истражувачи не ѝ обрнуваат должно внимание. Имено византиската ера се смета од твр. создавање на светот на 1-ви септември 5509 г. п.н.е. та според тоа месеците IX - XII ѝ припаѓаат на оваа год., додека месеците од I - VIII на идната, 5508 год. Затоа кога не е напишан месецот како во случајов, од годината се одземаат и 5509 и 5508 и се даваат двата резултата.

* Што според византиската ера одговара на 1094/5 г.

** Список на подвижен или неподвижен имот на црква или манастир што се приложувал како анекс на типиконот (манастирски ред) на манастирот.

со овој натпис но ја чита различно. ἐνχρώματων (χρώ)μασι ποικιλότηροποι чиј превод исто така е бесмислен.

Почетокот на натписот на северниот сид е оштетен, но со помош на аналогни формули од натписи со лична содржина и од тоа време, ја предлагаме следнава реституција: "Се подигна од темел во лето шестилјадито", што е во согласност со сочуваното продолжение на натписот:" и седумстотини и 74-то,* индикт 9, а се живописа во лето 6779".** индикт 14 за време на царот на Ромеите Михаил Палеолог и нов Константин..." кој на натписот се означува и како потомок на династиите Дука, Ангел и Комнин.

Покрај целосното читање и корекциите на погрешно прочитаните делови од натписот, посветуваме посебно внимание на палеографските карактеристики што се значајни за читање и датирање на ваков вид натписи, што во претходните публикации беа наполно запоставени.

На прашањето дали денес располагаме со целиот текст на натписот Φ. Баришиќ ги дава аргументите за и против: декоративниот аспект би упатувал на незавршеност а содржината на натписот на завршеност,⁷ определувајќи се за второво.⁸ Дека навистина го имаме целиот натпис упатуваат уште две работи. Првата е фактот дека во натписот на јужниот сид е даден кус, но заокружен историјат на манастирот, што се гледа не само од содржината на натписот туку и од начинот на кој е напишана последната реченица. Имено таа е испишана во два реда, долниот со помали букви, што недвосмислено покажува дека текстописецот не сакал да ја разбие целината пренесувајќи половина реченица на спротивниот сид. Втората работа е тоа што текстот на северниот сид, чиј почеток може со сигурност да се реституира, претставува еден вид резиме за сè што направил игуменот Акакиј. Сето ова покажува дека натписот не продолжувал на западниот сид кој е президан во поново време. Според сето ова е очигледно дека на јужниот и северниот сид го имаме интегралниот текст на натписот и дека оштетените делови што не можат да се реституираат не пречат во добивањето заокружена слика за историјатот на манастирот.

Со споредувањето на двата натписа, од јужниот и северниот сид се констатираат извесни разлики. Двете датации од натписот на северниот сид содржат индикација, што ја нема во датацијата на натписот од јужниот сид, а би можело да се објасни со големата временска дистанца, 176 години од градењето на храмот од страна на протостраторот Алексиј до времето на пишување на натписот. За годината 6774 (1265/6 год.) од

7 Op. cit., стр. 15.

8 Op. cit., стр. 16.

* Што според византиската ера одговара на 1265/6 г.

** Што според византиската ера одговара на 1270/1 г.

натписот на северниот сид било многу лесно да се пресмета индиктот со оглед на разликата од само 5 год. од тековната година, а за втората 6779 (1270/1 год.) тој се подразбирал со оглед на тоа дека во византиско време по правило се пишуваат заедно со годината. Потоа, буквите-бројки во датациите на северниот сид се одделени со точки што не е случај со датацијата на натписот на јужниот сид. Годината од натписот на јужниот сид е целосно напишана со букви, како и во втората датација во натписот од северниот сид, додека во првата датација илјадниците и стотиците се напишани со зборови [ἐξακισχίλιοστὸ] κ(αὶ) ἑπτακοσιοστό а десетиците и единиците со букви.

Институцијата на Алексиј I Комнин на натписот од јужниот сид и онаа на Михаил VIII Палеолог на натписот од северниот сид се разликуваат во графијата. Имено истите зборови за првата институција се напишани збиено и со многу надредни букви, за разлика од втората каде има не само многу помалку надредни букви, туку тие се поголеми и меѓусебе пооддалечени. Исто така има разлики и во начинот на пишувањето на буквата β и лигатурата ευ. Имено во натписот на северниот сид, во суперлативот εὐσεβεστάτου лигатурата ευ е напишана така што долните краевина на буквите се свиткани навнатре, а во зборовите εὐσεβεστάτου, εὐσεβῶς, εὐθὺς на јужниот сид краевите на буквите се исправени. Буквата β на натписот од северниот сид ја има два пати при што долниот дел на горниот полукруг не ја допира вертикалната линија, додека во натписот од јужниот сид од 12-те пати само еднаш не е составена и тоа во зборот βρέβιον. И покрај разликите општиот впечаток е дека станува збор за еден текстописец кој веројатно буквите ги пишувал со различни големини во зависност од просторот со кој располагал. Ортографијата на натписот заостанува зад неговиот надворешен изглед. Имено, како што забележал Ф. Баришиќ,⁹ текстописецот го употребува и историскиот и фонетскиот начин на пишување.

Интерпукцискиот знак точка текстописецот по правило го става во средината на висината на буквите. Точка има зад датацијата, потоа на крајот на институцијата на царот Алексиј, зад името Κομνηνοῦ, на крајот на институцијата на протостраторот Алексиј, првиот ктитор на храмот, зад зборот πρωτοστράτωρ и зад инфинитивот παραδηλώσαι со кој завршува пасусот што се однесува на првиот ктитор. На натписот од северниот сид точка има зад честичката τε, зад секоја од буквите Ο, Δ, Θ, односно годината и индиктот на второто градење на храмот и зад секоја од буквите во датацијата за живописувањето на храмот. Точка има и зад зборовите Δοῦκα, Ἀγγέλου, Κομνηνοῦ, односно зад генеалогските одредници на институцијата на царот Михаил VIII Палеолог.

---

⁹ Ф. Баришиќ, *op. cit.*, стр. 14.

Значи точката ја употребувал во функција и на точка и на записка, како и за означување на редни броеви (букви со точка). Во текстот на јужниот ѕид, во функција на записка два пати се јавуваат две точки, зад зборовите τῆς βασιλείας αὐτῆς, μικρότατος. На крајот пак на северниот ѕид со повеќе точки недвосмислено е означен крајот на натписот.

Запирката, на натписот од јужниот ѕид е употребена четири пати, зад зборовите: προκύρωσεν, ἀραγῆς, σβέσιν, Ἰωαννίκιος. Во првиот случај ја одделува односната реченица, во вториот и третиот записките ја омеѓуваат независната од причинската, а со четвртата записка е одделена односната реченица.

Натписот обилува со кратенки како суспензии така и контракции што го отежнуваат читањето. Покрај декоративната функција, кратенките и надредените букви без двоумење го економизираат просторот, што е нивна основна функција. Без нив, должината и на двата ѕида не би била доволна за испишување на целиот текст.

Во натписот има три вида титли: прави хоризонтални линии (над буквите - бројки во трите датации на натписот); заоблени, покуси или подолги линии и брановоидни (над кратенките). Титлите секогаш се користени правилно, освен еднаш над буквата ξ на зборот Ἀλεξίου при што, со резерва, може да се помисли дека станува збор за циркумфлекс што би требало да стои над последниот слог од претходниот збор κύρου и покрај тоа што циркумфлексите во целиот текст сè напишани во вид на куса заоблена линија, а не права, како овде. Според тоа констатацијата на Φ. Баришиќ дека: "изнад поединих реџи и слова, ту и тамо, увучене су хоризонталне или таласасте линије кој уопште не утичу на читање, пошто очигледно нису знаци за скраќивање"¹⁰ е неприфатлива.

Игуменот Акакиј, како втор ктитор на манастирот Св. Никола имплицитно се означува во натписот на јужниот ѕид, а експлицитно во натписот на ктиторската композиција на јужниот ѕид на северниот ѕид: Ὑ[πὸ] Ἀκακίου ἱερο(μονά){χου} κ(αὶ) κ(α)θηγου{μ}{(έ)νου} [ῶ]ντος {έκ} δευ{τ}{(έ)ρου} κτῆτορ.¹¹

Содржината на вака прочитаниот натпис е во целосен склад со податоците за игуменот Акакиј што ни ги даваат натписите од јужниот и северниот ѕид на централниот брод. Според нив тој пред закалуѓерувањето се викал Иоаникиј, и не можејќи да го гледа многу малиот и трошен храм изграден од протостраторот Алексиј (1094/5 год.) го урнал (χαλάσας) и веднаш (εἶμα καὶ εὐθύς) од темел изградил (ἀνήγηρα ἐκ βάθρων) нов храм (1265/6 год.) што 1270/1 год. бил живописан. Сето ова недвосмислено му дава право да се нарече втор ктитор (ἐκ δευτέρου κτῆτορ) во натписот на ктиторската композиција, за разлика од протостраторот Алексиј кој очигледно бил прв ктитор на манастирот ситајќи го од темел

10 Ib.

11 Читањето се базира врз цртежот на натписот даден кај П. Миљковиќ - Пепек - Д. Коцо, op. cit., стр. 9.

на место кое му се допаднало (ἀρεστός τὸν τόπον) што упатува на заклучок дека пред тоа немало сакрален објект, та претпоставката на авторите на монографијата "Манастир" дека протостраторот Алексиј од темел обновил стара црква¹² не може да се прифати.

Во прилог на ова зборува и податокот од натписот на јужниот ѕид за тоа дека протостраторот Алексиј со хрисовул му подарил на манастирот имоти како што доликува, за што сведочи бревијарот (αὐτῷ διὰ χρυσοβούλλου κτήματα οἶκα προκύρωσε, καθῶς τὸ βρέβιον παραδηλώσαι). Имено хрисовулот претставува фондациска или ктиторска грамота на која се додавал бревијарот односно списокот на подвижните и недвижните имоти, подарени од ктиторот, што ја сочинувале материјалната база за нормално функционирање на манастирот. Натписот од ктиторската композиција ја имплицира корелацијата меѓу двете најзначајни личности за историјата на манастирот во својството на прв и втор ктитор. Φ. Баришиќ пак предлага поинакво читање на натписот од ктиторската композиција врз основа на што го определува почетокот на игуменувањето на Акакиј во 1261 год. Имено тој чита: (Δέησις ...) Ἀκακίου ἱερο(μονά)χου καὶ κ(α)θηγουμ(ε)νοῦντος δεκ(άτου) ἔτους τοῦ κτήτωρ(ος)¹³ Моите забелешки на ваквото читање се: неземањето во обзир на буквата Υ што се гледа на почетокот на копијата на натписот¹⁴ и дешифрирањето на редниот број δεκ(άτου) и на именката ἔτους. Меѓутоа, ниту по начинот на кратењето ниту според начинот на пишувањето не можат безрезервно така да се дешифрираат. Имено првите две кратенки во натписот ἱερομονάχου и καθηγουμένου односно καθηγουμενοῦντος се контракции а другите две δεκάτου и κτήτωρος суспензии при што на последната, во копијата нема титла,¹⁵ како ни на претходната доколу надредните букви не би ја имале таа функција. Копијата на натписот јасно покажува дека во зборот ἔτους нема лигатурно ΟΥ туку само Υ. Понатаму генитивот τοῦ κτήτωρος логички не се вклопува во читањето на Φ. Баришиќ; сврзникот καὶ поврзува две квалификации на Акакиј ἱερομονάχου и καθηγουμένου, та ако вториот збор не бил својство туку активен партицип (καθηγουμενοῦντος = игуменувајќи) како што предлага Φ. Баришиќ тогаш сврзникот не е потребен. Сите овие забелешки уште појасно можат да се видат кога ќе се преведе така прочитаниот текст: (Прозба...) на ктиторот Акакиј, иеромонахот и игуменувајќи десетата година. И на моето читање може да се стави една забелешка. Имено во преписот буквата ρ во зборот δευτέρου повеќе личи на буквата τ што веројатно е резултат на недоволната прецизност при правење на преписот. Според мене, во почетокот на натписот недостига цел ред или барем збор. Најверојатно, дополнување би биле зборовите Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορήθη

12 П. Миљковиќ - Пепек - Д. Коцо, *op. cit.*, стр. 25.

13 Ф. Баришиќ, *op. cit.*, стр. 16, заб. 5.

14 П. Миљковиќ - Пепек - Д. Коцо, *op. cit.*, стр. 9, сл. 8.

15 За жал не извршив автопсија на овој натпис.

или Ἀντιγέρθη ἐκ βάρθρων (θεμελίων) καὶ ἀνιστορήθη, или ἀνοικοδομηθη καὶ ἀνιστορήθη, што можеле и да не бидат напишани туку да се подразбираат. Ктиторските натписи вообичаено почнувале токму со овие стереотипни изрази: два натписа од 1295 год. и од 1365 год. во црквата на Св. Богородица Перивлепта во Охрид,¹⁶ натписот од 1364/5 год. од капелата на Св. Григориј Богослов, Охрид¹⁷, натписот од Мал Св. Климент во Охрид од 1378 год.,¹⁸ натписот во црквата Св. Константин и Елена во Охрид од XIV век¹⁹ натписот од црквата Св. Богородица од 1361 г. во манастирот Заум,²⁰ натписот од црквата Св. Јоаким Владимир крај Елбасан од 1381²¹, натписот во манастирот Св. Богородица од 1524 год. на островот Ахил во Преспанското езеро,²² натписот во пештерската црква Св. Богородица на островот Мал Град од 1607 год.,²³ натписот во манастирот Св. Гаврил, Лесново од 1349 год.,²⁴ натписот од капелата на Св. Наум од 1799 - 1800²⁵. Според тоа преводот на моето читање гласи: (Се подигна и се живописа) од Акакиј иеромонахот и игуменот кој стана, [ὁ]ντος, втор ктитор.

Впрочем во натписот на една ктиторска композиција многу е поважно да се потенцира ктиторството отколку годината на игуменувањето на ктиторот, што патем речено е варијабилна (секоја година е различна). Така во натписот над влезната врата на црквата Св. Наум, од 1806 год. се споменува игуменот Стефан, кој е ктитор но не и годината на игуменувањето.²⁶ Во гробниот параклис на Св. Наум, во натписот од 1800 год., прочитан од Г. Суботиќ, се споменува истиов игумен, без да биде напишана годината на игуменувањето, кој очигледно е ктитор бидејќи од темели го подигнал кубето.²⁷ И во другите натписи каде се споменува игуменот не се бележи годината на игуменувањето. Таков е натписот над главната влезна врата на црквата Св. Пантелејмон, с. Нерези, скопско.²⁸

Заради исклучителното значење на градењето нов храм од темел и неговото живописување би можело да се помисли дека била забележана годината на игуменувањето на Акакиј, но таквата претпоставка

16 И. Иванов, Б'лгарски старини из Македонија, Софија, 1931, стр. 38 - 39.

17 Ц. Грозданов - Г. Суботиќ, Црква Св. Ѓорѓе у Речици код Охрида, Зограф, XII, Београд 1981, стр. 62 - 75, препечатено кај Ц. Грозданов, Студии за Охридскиот живопис, Скопје, 1990, стр. 122/23, сл. 25.

18 Г. Суботиќ, Свети Константин и Јелена, Београд 1971, стр. 54 (препис), а на стр. 112, бр. 133 (транскрипција).

19 Г. Суботиќ, *op. cit.*, стр. 5-8, стр. 18 (препис), а на стр. 107 бр. 1 (транскрипција)

20 И. Иванов, *op. cit.*, стр. бр. 45

21 Сп. Ст. Новаковиќ, Први почечи словенске книжевности меѓу балканским Словенима, Београд, 1893, стр. 226.

22 И. Иванов, *op. cit.*, стр. 57 по 2.

23 И. Иванов, *op. cit.*, стр. 58 по 5.

24 *Op. cit.*, стр. 158

25 Г. Суботиќ, Натписите од Свети Наум, Наум Охридски, Охрид, 1985, стр. 99 - 101

26 И. Иванов, *op. cit.*, стр. 54, по 43.

27 Г. Суботиќ, *op. cit.*, стр. 99 - 101.

28 И. Иванов, *op. cit.*, стр. 116, по 29

поставува други прашања. Зарем на игуменот Акакиј му биле потребни цели пет години (1261-65 год.) да констатира дека храмот е многу мал и трошен? Или пак тој тоа го констатирал веднаш, што е сосема разбирливо, но акцијата што ја започнал меѓу своите во Христа браќа τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς αὐτοῦ за собирање средства траела пет години? За жал токму овој дел од натписот на јужниот ѕид е толку оштетен што не може ништо да се прочита. Убеден сум дека во оштетениот дел се крие одговорот на ова прашање.

За протостраторот Алексиј, првиот ктитор на манастирот и роднина на царот Алексиј I Комнин (θεῖος) П. Милковиќ - Пепек и Д. Коцо²⁹ и покрај поливалентноста на терминот θεῖος кој може да значи вујко, стрико, тетин, мислат дека "Алексиј е вујко односно стрико на императорот по мајчина линија."³⁰ Ф. Баришиќ и покрај анализата на наративните и документарните извори не можел со сигурност да одговори на прашањето кој бил протостраторот Алексиј, притоа констатирајќи дека натписот од манастирот Св. Никола е засега единствениот пишан документ (од крајот на XI в.) каде се споменува протостраторот Алексиј.³¹

Третата личност која се споменува во натписот на јужниот ѕид е Ѓаконот Јован, референдариј на пресветата архиепископија, несомнено Охридската, кого Ф. Баришиќ остроумно го идентификува со ктиторот на иконата Св. Ѓоргија од Струга.³² Неговите аргументи се очигледните сличности во формулациите на двата натписа што се однесуваат на Ѓаконот Јован; евидентната временска и просторна блискост на двата натписа како и некои стилски карактеристики на иконата и фреските од манастирот.³³ Мојата корекција на читањето на делот од натписот каде се споменува Ѓаконот Јован κ(αὶ) καλεῖ ἐν αὐτοῖς τ<ὸν> ἐν χρῶμα{τ}ουργίμασ(ιν) πικυλοτρόπ(οις) {<καὶ>} ἐν βαθεῖ γνόμ(οναν)} χει{ρ(αν)} ταπινότ(α)τ(ον)} Ἰω(άννην) διάκο{νεν}, што кај Ф. Баришиќ гласи: καὶ καλεῖ ἐν αὐτ(οῖς) ἐνχρώματ(εῦ)ου(σιν) προτίμας πικυλοτρόπους ἐν βαθεῖ γνόμ(ονας) χειράς ταπινότατ(ος) Ἰω(άννης) διάκονος, ми помогна да го корегирам и читањето на натписот од иконата на Св. Ѓоргија од Струга. Делот кој Баришиќ го чита ἐνχρώματων (χρώ)μασι ποικυλοτρόποι³⁴ јас го читам како ἐν χρωματουργίμασ(ιν) ποικυλο{τ}ρόποις). Значи со моите читања добивме многу ретка формулација што е идентично напишана (со само две ортографски разлики) и на натписот од манастирот и на натписот од струшката икона. Така веројатната претпоставка на Ф. Баришиќ дека станува збор за иста личност добива уште една потврда. Моето разрешување на кратенката ЕПТК во натписот како

---

29 Op. cit., стр. 199 sqq.

30 Op. cit., стр. 22.

31 Op. cit., стр. 23.

32 Op. cit., стр. 19.

33 Ф. Баришиќ, op. cit., стр. 17 - 19.

34 Op. cit., стр. 17.

ἐπι(α)κ(τικόν) наместо со ἐπίτροπος καὶ (како Ф. Баришиќ) ја даде синтагмата ἐπιτακτικὸν ῥάιφαι(ρενδάριον) што има исто значење како онаа од натписот на иконата (ῥ)αιφερε(ν)δαρίου ἀξίαν ἔχων. Според тоа сосема е разбирливо што во иконата го нема зборот ἐπίτροπος. Значи Јован во двата натписа бил само ѓакон и референдариј а не и епитроп. Понатаму епитетот [εὖ]τελοῦς = понизен од натписот на иконата семантички наполно се совпаѓа со суперлативот ταπεινότε(α)τ(ον) = прескромнен, на натписот на јужниот ѕид. На крајот широките познавања на сликарската уметност на Јован, ѓакон и референдариј на Охридската архиепископија експлицитно и подеднакво впечатливо се споменати и на натписот од иконата γράψαντι σεπτῶς τὴν σ<ήν> μορφ(ήν) ἀγί(α)ν ἐν χρωματουργίμασι(ν) ποικιλοτρόποι(ς) = (кој го сликал побожно твојот свет лик во разни сликарски дела), и на натписот од јужниот ѕид κ(αὶ) καλεῖ ἐν αὐ(τοῖς) τ<όν> ἐν χρ(ω)μα(τ)ουργίμασ(ιν) ποικιλοτρόπ(οις) {<καὶ>} ἐν βαθεῖ γνό(μοναν) χεῖ(ρ(αν))}, = (игуменот Акакиј) го повикува кај нив (Јована упатениот) во разни сликарски знаења и со многу вешта рака. Овие сликарски способности на прескромниот ѓакон Јован несомнено го натерале Акакиј да го повика во Манастир, било за живопишување на црквата, било за давање стручно мислење, било за надзор на живопишувањето. За жал од текстот на натписот не може јасно да се види за што конкретно од овие три работи го повикал.

Со исчитувањето на оние места од натписот што Ф. Баришиќ не ги прочитал и со поправките на погрешно прочитаните места кај него, се надевам дека го добивме речиси целиот текст на натписот и на тој начин во иднина ќе се избегнуваат погрешните толкувања од страна на историчарите на уметноста кои произлегувале од нецелосното и делумно погрешното читање на натписот.

Hristo MELOVSKI

THE INSCRIPTION IN THE CHURCH OF ST NICHOLAS IN THE VILLAGE OF MANASTIR IN MARIOVO

(Summary)

The monastery church of St Nicholas in the vilage of Manastir in Mariovo, which was rebuilt in 1265/1266, has an inscription dating from 1270/1271. It was made over the arches of the south (13 metres long) and north (7 metres long) walls of the nave between the first and the second zone of the wall painting. The text was written on a white background, in the form of a 17 cms wide tape. The letters are 2 to 9.8 cms high.

The inscription contains details about the construction of the church in 1094/1095 and its first founder Alexis the Protostrator, about its reconstruction in 1265/1266 and the second founder Prior Akakis, as well as about the wall paintings done in 1270/1271.

The inscription starts with the year 6603 (in the Byzantine calendar this year corresponds to 1094/1095 in the Gregorian calendar), which was the time of the Romaic Emperor Alexis Comnenius. During a visit to the area, the emperor's uncle, Alexis the Protostrator, decided to have a church built there and dedicated it to St. Nicholas. With a chrysobull he presented the church with vast lands. Later, Prior Akakius found the church too small and too old, and decided to build a new church in its place. He commissioned "the modest Jovan, deacon and referendarius of the Holy Ohrid Archbishopric, who knew all about pictures (ἐὺ χρωματουργίμασι πικυλοτρόποις) and had an artistic hand" to paint the walls. F. Barisic read this part of the inscription as ἐὺχρωματ (ευ) οὐ (σιὺ) προτίμαζ πικυλοτρόπουζ,³⁴ which is incorrect. Namely, προτίμαζ as a noun does not exist in Greek, though there is an adjective πρότιμος, the plural of which is προτίμουζ. But, this word could not be an adjective, since the sentence cannot exist with two adjectives and no noun. Furthermore, F. Barisic misinterpreted the contracted forms in the inscription. The same phrase also occurs in the icon of St George in the church of the same name in Struga, which F. Barisic was right to connect to this inscription. However, he not only read it differently ἐὺχρωμάτοδ (χρῶ)μασι πικυλοτρόποι,³⁴ but, translated it incorrectly, too.

A part of the inscription on the north wall is damaged, but through comparing it with other similar texts from the same period, I have come the following restitution: "It was built from the ground in the year six thousand", which nicely links on to the well preserved following text: "and seven hundred and 74 (= 1265/1266) indict 9, and its walls were painted in the year 6779 (=1270/1271) indict 14, at the time of Romaic Emperor Michael Paleologus and New Constatine," whom the inscription describes as a descendent of the Duka, Angel and Comnenius dinasties.

A copy of the inscription, without its integral interpretation, was first published in 1958 in a monography, where only some parts of the text were retold.² This partl analysis of the inscription caused the wrong conclusion that the walls of the church had been painted 176 years after it had been built.³ F. Barisic⁵ was the first to point to this mistake and to make a complete interpretation and transcription (with the exception of a few places) of the inscription.

Having deciphered the problematic places and having corrected other misinterpreted points, I was able to discover certain facts about the history of the church in the period from 1094/1095, when Alexis the Protostrator founded the monastery, to 1270/1271 when the wall-painting of the reconstructed church was finished and the inscription written. My conclusions san also be confirmed by the final words of the inscription on the north wall, which summarize the activities of the renovation of the monastery.